

TORNYAI JÁNOS LEVELEI ID. ÉBER SÁNDORHOZ

KÓHEGYI MIHÁLY

(Baja, Türr István Múzeum)

Könyvek¹ és tanulmányok sora foglalkozott XX. századi festészetünk egyik legnagyobb alakjával: Tornyai Jánossal.² Ez felment bennünket attól, hogy életét, művészeti munkásságát hosszabban bemutassuk.

Szólunk kell azonban, ha röviden is, az itt közlésre kerülő levelek címzettjéről: idősebb Éber Sándorról, mert Baja város és Bács-Kiskun megye határán túl — méltatlanul — alig ismerik művészetét.³ A Ráckeresztúron született festő 1897-től 1900-ig Szé-

¹ *Bíró Béla*: A magyar művészettörténeti irodalom bibliográfiája. Budapest, 1955. című műve 1954-ig tartalmazza a nyomtatásban vagy más sokszorosításban megjelent műveket. *Tóthpál József*: Tornyai János (1869—1936). Bibliográfia. Hódmezővásárhely, 1969. munkája pedig elvileg minden Tornyaira vonatkozó cikket tartalmaz. Ezért mi csak ettől az időtől kezdve gyűjtöttük össze — a teljesség igénye nélkül — a Tornyairól szóló szakirodalmat. Régebbieket csak akkor említünk, ha azok Tóthpál bibliográfiájából kimaradtak.

² Állandó kiállítást Tornyai János hagyatékának. Viharsarok, 1956. május 29. — *Rácz Lajos*: Állandó Tornyai-képtárt Hódmezővásárhelynek. Még egyszer a nagy művész hagyatékáról. Viharsarok, 1956. október 4. — *Arányi Éva*: Tornyai János kiállítás. Hétfői Hírek, 1958. február 24. — Tornyai János emlékkiállítás, Szentés. Csongrád megyei Hírlap, 1960. július 3. — *Szemes*: Az Alföld festője. Nők Lapja, 1961. december 9. — Tornyai János festőművész emlékkiállítása a Magyar Nemzeti Galériában. Ismertette Havas Lujza. Népszava, 1961. december 10. — *Varga A. M. Sörgyári Dolgozó*, 1981. december 4. — *Gábor Ágnes*: Tornyai János. Textilmunkás, 1962. február. — Tornyai János emlékkiállítás (Magyar Nemzeti Galéria, Budapest). Ismerteti Balogh László. Szentendre, 1962. január 17. — *Dévényi Iván*. Vigilia, 1962. 118—120. — *Evangélikus Élet*, 1962. 3. szám 4. — Tornyai János emlékkiállítás (Szentendre). Ismerteti Alberti Mihály. Pest-megye, 1962. október 9. — *Cserhalmi Imre*: Mari néni, az egykori múzsa. Népszabadság, 1964. december 6. — *Tóth József*: Virág és emlékezés. Csongrád megyei Hírlap, 1964. szeptember 20. — Tornyai János festőművész kiállítása (Békéscsaba). Ismerteti G. V. I. Békés megyei Népűjság, 1965. október 31. — *Almási Gyula Béla*: Ünnepejlünk, vagy csak emlékezünk? Csongrád megyei Hírlap, 1969. szeptember 24. — *Dévényi Iván*: Három képzőművészeti évforduló. Jelenkor, 1969. 909—912. — *Dömötör János*: Tornyai János. Csongrád megyei Hírlap, 1969. január 19. — *Galyasi Miklós*: Tornyai János. Művészet, 1969. 10. szám 4—7. — *K. E.*: Tornyai János centenáriuma. Délmagyarország, 1969. január 19. — *Siklós János*: A Juss előtt. Csongrád megyei Hírlap, 1969. január 26. — *Simonka György*: Tornyai János. Petőfi Népe, 1969. január 18. — *zs. a.*: Száz éve született Tornyai János. Dolgozók Lapja, 1969. január 18.; Délmagyarország, 1969. január 19.; Hajdú Bihar Megyei Népűjság, 1969. jan. 18.; Kiszalárd, 1969. január 18.; Békés Megyei Népűjság, 1969. január 19.; Pest Megyei Hírlap, 1969. január 18. — Tornyai János festőművész kiállítása. (Kiskunfélegyháza). Ismerteti Holló László. Petőfi Népe, 1972. október 17. — Tornyai János festőművész kiállítása (Szentendre). Ismerteti Vigilia, 1974. 134.

³ *Platz Bonifác*: Egy magyar freskóművész. Budapesti Hírlap, 1911. augusztus 27. — *Kun Imre*: Bajai festőművészek. III. — Éber Sándor. Bajai Hírlap, 1917. július 5. — *Dezső Alajos*: Éber Sándor. Bajai Független Újság, 1920. január 1. — *Nikelszky Géza*: Éber Sándor pécsi portréi. Dunántúl, 1930. december 30. — Éber Sándor visszaérkezett Rómából. Bajai Újság, 1931. július 10. — *Nikelszky Géza*: A pécsi Ferencsek templomának új mennyezet képei. Dunántúl, 1933. december

Bertalan tanítványa volt a Mintarajziskolában. A Mester nagy hatással volt korai munkásságára, s mindig szeretettel, tisztelettel emlékezett vissza rá.⁴ A felkészülés éveit Kiskunfélegyházán (1900), majd Sárospatakon vállalt rajztanári állást, 1902-ben pedig a bajai Tanítóképzőbe került.⁵ Hivatását átérezve tehetségének, idejének, erejének javát áldozta a leendő néptanítók nevelésére.⁶ Sokoldalú, színes egyéniség volt, különösen a város zenei életének fellendítésén fáradozott sokat.⁷ Maga is gyűjtött népdalokat, melyeket saját átírásában adott elő.⁸ Korán felismerte Bartók Béla korszaknyitó szerepét. A művész bajai hangversenyét hosszú cikkben méltatta, melyet a következő mondattal fejezett be: „Óh áldott, boldog ország ez a szegény magyar haza, melynek éjszakájában ilyen fényes csillagok ragyognak, világítanak és vezetnek.”⁹

Id. Éber Sándor, mint egyházi freskófestő szerzett elsősorban megbecsülést magának (Baja — belvárosi templom, Baja — Rókus kápolna, Baja — józsefvárosi templom, Kelebia, Pécs, Hercegszántó, Nagykanizsa, Szászvár, Hajós, Bácsborsod, Tolna.)¹⁰ 1926-ban a Nemzeti Szalonban, 1925-ben, 1933-ban és 1965-ben Baján volt gyűjteményes kiállítása. A minden jóra, szépre érzékeny művészember lakásán (Jókai u. 19.) gyakran látta vendégül a Bajára jött, vagy a hosszabb-rövidebb időre letelepedett írókat, zenészeket, festőket. Természetes tehát, hogy Tornyai János is megfordult itt. Ennek részletes feldolgozását már elvégezte a magyar művészettörténetírás, mi legfeljebb idézhetnének eredményeit.¹¹ Helyette inkább azt a 10 levelet mutatjuk be, melyek nemrég kerültek elő az Éber-hagyatékból, hiszen azok nemcsak a helyi, hanem a két világháború közötti egyetemes magyar festészet szempontjából is megérdemlik a figyelmet.

1

Kedves Sándorkám!

Ma olvastam a Te nagyon kedves és meleg szeretettől sugárzó nagyon szép cikkedet¹² és — zavarban vagyok, hogyan köszönjem azt meg...?

20. — Id. Éber Sándor megható beszédben búcsúzott Nagy István bajai festőművésztől. Bácskai Újság, 1937. február 17. — *Kováts Andor*: Országos hírű művészek kiállítása Baján. Petőfi Népe, 1957. június 25. — *Kincses Ferenc*: id. Éber Sándor. Petőfi Népe és Bajai Hírlap, 1960. június 22. — *Aszalós Endre*: id. Éber Sándor emlékkiállítás a bajai Tanítóképző Intézetben. Petőfi Népe, 1964. május 17. — Éber Sándor festőművész emlékkiállítása (Baja, Türr István Múzeum). A katalógus bevezetőjét írta Bodnár Éva. Budapest, 1965. — A kiállítást ismertette Bodnár Éva. Magyar Nemzet, 1965. október 7.

⁴ Id. Éber Sándornak a család tulajdonában levő naplójában 1905 körül szerepel egy bejegyzés, melyből megtudjuk, hogy a fiatal házasember elvitte bemutatni a feleségét Székely Bertalan-nak. A mester jó tanácsokkal látta el egykori tanítványát s mintegy 20 témát ajánlott megfestésre.

⁵ *Zádor Anna—Genthon István*: Művészeti Lexikon. Budapest, 1965. I. 581.

⁶ *Éber Sándor*: Kép a rajzoktatásunkról. A Rajz, 1904. március 1. — *D. Gy.*: Az új rajztanítási módszer. Bajai Közlöny, 1906. július 22. — Éber Sándor színeskrétái. Tolna megyei Közlöny, 1912. szeptember 29. — Éber Sándor. Bajai Hírlap, 1913. szeptember 25.

⁷ *Gál Zoltán*: A bajai Liszt Ferenc Kör története. (Kézirat.)

⁸ A Liszt Ferenc Kör házi hangversenye. Független Magyarország, 1929. január 10.

⁹ *Éber Sándor*: Fényszóró a magyar éjszakában. Bajai Újság, 1928. április 11.

¹⁰ *Késmárky Mária*: A pedagógus Éber Sándor. Művelődésügyünk, 13. kötet. 134—138.

¹¹ *Dömötör János*: Tornyai Baján. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1966—1967/1. 145—166.

¹² *Éber Sándor*: Tornyai János festőművész nagy sikere a barcelonai világkiállításon. Független Magyarország, 1930. február 27. A cikkből kiderül, hogy a „Sugovica” c. képpel nyerte Tornyai az aranyérmét. Éber Sándor utal arra, hogy húsz évvel ezelőtti kiállításakor is sok képe kelt el Tornyainak, majd így fejezi be cikkét: „Ha az utad Tornyai János újra erre vezet, amit várunk is: újra melegen ölelünk, Isten hozott-tal köszöntünk. Addig pedig ezúton a Rád való emlékezéssel örülünk Veled, nagyszerű művészi sikerednek.”

Annyival inkább, mert éppen most, e levél írásakor, borzalmasan nyomott és kutya-hangulatban vagyok, (ezer és egy okok miatt!).

Nem tudom szebben megköszönni, drága Sándorkám, a Te irántam való jó és változatlanul meleg érzéseidet, mint azzal, hogy őszintén bevallom Neked, hogy olyan ember szeretnék lenni, amilyennek Te (sebtében) olyan mesteri módon leváztál e cikkedben.

És mivel-hogy szeretnék, hát rajta is leszek teljes erőmből! Már csak a Te kedvéért is.

Egészség dolgában, szeretem hinni, hogy teljesen jól vagy és — fiatalodsz! Legalább is a pennád és ecseted erősen ezt bizonyítja. Tartsa is meg az Isten mindakettőt nagyon sokáig fiatalságban a parancsoló Mesterükkel együtt!! Kedves Feleséged Ő Nagyságának¹³ tiszteletteljes kézcsókjaimat, kedves gyermekeidnek¹⁴ pedig meleg üdvözetemet légy szíves átadni, engemet pedig, érdemtelenül is, tarts meg, kérlek, az eddigi szeretetednek legalább is egy kis hányadában!

Megismételt, meleg köszönettel vagyok (a legközelebbi viszontlátás reményében!)

Igaz, hálás barátod és
híved

Tornyai János

Bpest, 930. márc. 3.

2

Kedves Sándorom!

Hát sohse írsz már Te nekem?

Ám jól van, belényugodtam abba, hogy a tavalyelőtti névnapodra gratuláló levelemet máig válasz nélkül hagyta. Nem vagyok a formák embere. Talán Sándorkának sok gondja-baja van, vagy valami erősebb kitételemen — mint igaz keresztény, — egy kicsit megbotráncozott stb.! Vártam, — mint véleményem szerint ártatlan, — a jövő fejleményeket.

De a jövő fejlemény azt hozta, hogy érdememen felüli jó akarattal és olyan szeretettel dicsérsz, hogy újra írnom kellett... Muszáj volt.

Kigyelmed pedig erre a levelemre se válaszolt, — az ebadta!¹⁵

Ellenben, válasz helyett, mögfestötte Kegyelmed a kelebiai templom csodaszép freskóját!¹⁶ Hát erre már megint írnom kell, ha mindjárt a kellemetlen és nem „előkelő idegen” tolkodásának a látszatába eshetem is!

¹³ Éber Sándorné Bartsch Júlia.

¹⁴ Elsősorban Annára gondol, aki éppen ekkor Olaszországban járt tanulmányúton. (Bajai festőművész nő levele Firenzéből. Független Magyarország, 1930. február 26.) — A család másik tagja is festőművész volt. (Ifj. Éber Sándor gyűjteményes kiállítása nyílik március 26-án Pécsen. Petőfi Népe, 1960. március 16. — Ugyanarról a kiállításról Bajai Hírlap, 1960. március 16. és Dunántúli Napló, 1960. május 14. — Ifj. Éber Sándor műveinek kiállítása. Bajai Hírlap, 1961. május 10. és K. I.: Ifj. Éber Sándor festőművész kiállítása. Művészet, 1961. 9. szám 39—40. — Ifj. Éber Sándor. Tiszatáj, 1962. 5. szám 4. — Ifj. Éber Sándor képei Császártöltésen. Petőfi Népe, 1975. május 22.)

¹⁵ A Független Magyarország, 1930. február 27-i cikkre céloz, melyet Éber Sándor nyilván kivágott az újságból és elküldött Tornyainak, de levelet nem írt mellé, sőt Tornyai köszönő levelére sem válaszolt.

¹⁶ Kelebia a trianoni határ következtében vált ki Tompából s 1924-ben lett önálló község. Új templomába Éber Sándor freskója került, melyen Krisztus király látható. — (dr. ff): Az ünnepélyek sorozata Kelebián, gróf Zichy Gyula kalocsei érsek és dr. Scitovszky Béla belügy-miniszter jelenlétében felszentelték az új kelebiai templomot. Független Magyarország, 1930. június 1.

Gratulálok Neked, Sándorkám, a régi, igaz szeretettel és kollegiális hűséggel!
Nagyon szeretném már látni azt a mennyezetet. S ha Isten segít, talán a nyáron megláthatom... És — írhatok róla.

(Fölöslegesnek tartottam „akkor” magamat eszűzálni a szegedi templom, Móra Fer. stb. ügyben. Mielőtt írtam volna, megtudtam, hogy Klebi atyánk¹⁷ már Márton Ferinek szánta és adta!)¹⁸

Talán a nyáron megláthatom, mondám, de, — az igazat megvallva, — szinte szégyellek már Baja második szülő hazámba nyaralni menni, ha Éber Sándorka barátom se nem ír, se meg nem látogat, ha idefennt jár...?

Mi az újság, kedves Sándorom? Remélem, úgy Te, mint egész kedves Családod egészséges és minden különös bajoktól ment. (Kivéven a közös nyavalyánkat: a pénzbelieket.)

A betegséged, szeretem hinni, nem előre halad; de visszafelé, valamint visszafelé halad szeretett hazánk és talán az egész világ a művelődés, megértés és jólét útján...?

Nagyon boldog lennék, kedves Sándorom, ha mindezekről engem most már, templomfestészeti fáradozalmaid kipihenése után, vagy levélben, vagy személyes megjelenéseddél mielőbb megnyugtatni kegyeskednél...

(Nemrég véletlenül az utcán találkoztam a főispán ur¹⁹ és polgármester Ur²⁰ Ó Méltóságaikkal; de éppen hogy csak üdvözöltük egymást s Te rólad csak azután akartam kérdezősködni, mikor már elhaladtak tőlem.)²¹

Hiszem, hogy nagyon jól vagy és nagyon jól vagytok mindnyájan.
Kedves Feleséged Ó Nagyságának tiszteletteljes kézcsókjaimat, kedves gyermekeidnek őszinte, meleg üdvözlőmet küldöm, Neked pedig, — vén pion!²² — egy jól megérdemelt hátbavágást a hosszú hallgatásodért!

Szeretettel ölel
igaz barátod

Bpest, 930. Máj. 30.

Tornyai földnélküli²³
János

¹⁷ Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter.

¹⁸ Márton Ferenc (1884—1940) festő, szobrász és grafikus. 1929-ben a szegedi Fogadalmi templomot díszítette mozaikokkal és freskókkal.

¹⁹ Bács-Bodrog vármegye főispánja ekkor Bisztray-Balku Gyula volt. (A főispán Baján. Független Magyarország, 1930. január 5.)

²⁰ Vojnics Ferenc volt a polgármester. (Beteg a polgármester. Független Magyarország, 1930. január 30. — Dr. Vojnics Ferenc 15 éve Baja város polgármestere. Bajai Újság, 1930. október 11.)

²¹ Bisztray-Balku Gyula 1930. május 10—13. között volt Budapesten. (Elutazott a főispán. Független Magyarország, 1930. május 10.)

²² Pion = a sakkban a gyalogost, parasztot nevezik így franciául. Bizalmas beszédben azt is jelenti, hogy valakit legyőz, megelőz, felülmúl. Tornyai tehát azt akarta kifejezni, hogy Éber Sándor felülmúlta őt a festészetben. Vagy a hasonló hangzás miatt egyszerűen csak kujon-t értett alatta?

²³ Célzás Földnélküli János angol királyra.

1. kép. Éber Sándorék szobája. Középen a Tornyairól festett kép látható

Kedves Sándorkám!

Ne csudálkozz rajta, hogy nagyon bájos és kedves leveledre nem válaszolhattam eddig. Nagyon beteg lettem, Sándorkám, azt hittem, magyarul mondva, hogy „üresen hagyom a csizmát”, vagy még magyarul, hogy megszűnik a fene.²⁴

De jobban lettem és egyre jobban vagyok s most már írni, sőt pingálni is tudok. Most, hogy helyhez vagyok kötve, inkább olvasok újságot is, így jutott a szemem elé egy kedves cikk, amely nekem, — akinek a Te jóvoltodból és kedvességéből Baja már valóságos második hazám, — jobban esett, mint akármi más eshetett volna.

Tudom, hogy nagyon jó barátja vagy a Polgármester Úr Ó Méltóságának, azonnal kivágtam és elküldöm Néked, hátha véletlenül nem kerülne ott a kezvedbe. Tudom, hogy Te épp úgy örülsz ennek, akár csak én, akinek szintén volt alkalma a bajai polgármester ur kedvességét tapasztalni.

Hát ennél szebben már nem írhatnak földönjáró emberről, kedves Sándorkám és igazán büszkék lehetünk a polgármesterünkre, mi boldog bajaiak!! Ha összejössz Vele mostanában, Sándorkám, kérlek tolmácsold Előtte az én gratulációimat, őszinte tiszteletemet és igaz örömet!²⁵

Hogy vagytok, Sándorkám? Remélem, jól. Betegségemben, ágyatnyomván heteken keresztül, nagyon sokszor megjelent előttem a kelebiai templom.²⁶ Ugy sajnáltam, hogy nem mehetek le, nem mehettem le megnézni. Illetve azt hittem, hogy — soha többé... Ugy látszik, az Isten másként rendelkezett, kezdek nagyon jól lenni és remekül gyógyulni s éppenséggel nem lehetetlen, hogy a nyár végéig leszaladhatok, kedves Bajámra az én kedves Barátom karjaiba, s akkor kigyönyörködöm magamat a művedben s fordulhatok is vissza — dolgozni tovább.

Kedves Sándorom, vajjon otthon találak-e a nyár vége felé? Nem szeretném, ha hiába mennék. Ha ráérsz és megtudod mondani, megírhatnád nekem...? Azt is, hogy mikor szándékozol Baján a kiállításodat megtartani??²⁷ Ugy-e megírod?

²⁴ Tornyainak anyagi gondjai vannak ekkor, egészsége sem a legjobb. Hódmezővásárhely polgármestere ugyan fogadalmat tett a vásárhelyi művészek (Rudnay Gyula, Pásztor János, Pogány Jakab Ferenc, Kallós Ede, Darvassy István, Tornyai János) 1926-os tárlatán, hogy a város támogatni fogja művész fiait, de az évek múltak s minden maradt a régiben. 1929-ben ugyan Vásárhelyre látogatnak a város Budapesten élő művészei, de ez az alkalom sem melegíti fel a szülőváros és Tornyai között a már-már közömbössé vált légkört. *Dömötör János: A Tornyai-hagyaték története. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1963, 139—140.*

²⁵ Talán a Budapesti Hírlap pünkösdi számát küldte el Tornyai (1930. június 8.), melyben „Magyar megyék és városok” címmel, illusztrációkkal ismertetik a megyei és városi törvényhatóságok életét, történetét, gazdasági, kulturális és szociális állapotát. Ebben a sorozatban kapott helyet a „Baja fejlődésének akadályai” (15. oldal) című cikk, melynek névtelen szerzője megállapítja Bajáról, hogy bár létszám szerint a legkisebb törvényhatósági város, mégis az a fejlett önkormányzati szellem, mely a törvényhatóság működését jellemzi s annak a nemzeti egység érdekében a politika mentes törvényhatósági élet megteremtésében tetőzik, az első törvényhatósági városok közé emeli. (A pesti újság tartalmát szokatlanul bőven ismerteti a Független Magyarország, 1930. június 14. száma.)

²⁶ A kelebiai ünnepről, jóval visszafogottabb hangon, a másik bajai újság is megemlékezett. (Hármas ünnep a határon. Bajai Újság, 1930. május 29. — *Mamusich József: Kelebia ünnepe. Bajai Újság, 1930. május 31.*)

²⁷ Id. Éber Sándorról egyetlen, rövid hír jelent meg az újságban, mely címében is kifejezi a lényegét. (Éber Sándor nyerte a Nemzeti Szalon ezüstérmét az árpádházi szentek kiállításán. Bajai Újság, 1930. augusztus 19.) — Összel arról adnak hírt, hogy négy festő (Iványi-Grünwald Béla, Rudnay Gyula, Márk Lajos, Éber Sándor) kiállítása nyílik Baján. (Október 11-én megnyílik Baján a legelőkelőbb magyar festőművészek képkiallítása. Bajai Újság, 1930. október 4.) A Pictura Hungarica néven szerveződő csoport Belgrádba is le akarta vinni a bajai anyagot, melyben Iványi-

Kedves Feleséged Ő Nagyságának tiszteletteljes kézcsókjaimat, kedves gyermekeiteknek pedig őszinte, meleg üdvözetemet küldöm Téged szeretettel öllek (hábtá-
vágás nélkül!)

Igaz barátod
Joannes de Tornyai

Bpest, 930. júl. 17.

4

Aranyos Sándorkám!

Az a kérdés, hogy kukorica-csutka-e még a mindennapi kenyered s hogy van-e alapos reményed, hogy végérvényesen meggyógyulj az u.n. cukorbetegségből?

Azért kérdezem most ezt, mert van egy jó orvosom, aki kigyógyítana ebből. Sőt örök-ifjúvá tenné a porhüvelyedet is, hogy egyenlő legyen az örökifjú lölköddel.

Én, illik tudni, egy jó hónappal ezelőtt olyan beteg lettem, hogy minden reményem és kilátásom megvolt arra, hogy egyszer s mindenkorra megesz a fene, — hogy kálomistán fejazzem ki magamat. De a jó Isten másként határozott s úgy látszik, még embőr is lehet belőlem...

Te reád gondoltam, drága Sándorötsém és ritka ragyogású templomfestő barátom, amikor az én kedves hemopata²⁸ orvosom visszarántott a Lethe²⁹ partjáról...

Hiszem, sőt majdnem bizonyosan tudom, hogy Téged játszva teljesen kigyógyí-

---

Grünwald „Tavaszi ébredése” című képe szerepelt (Magyar művészkiállítások tárlata Baján. Független Magyarország, 1930. október 5.) A kiállítás október 12-én nyílt. (A legnagyobb mesterek kollektív kiállítása Baján. Független Magyarország, 1930. október 7.) Néhány nap múlva arról olvasunk, hogy az eredetileg tervezett négy mesteren kívül még Pécsi-Pilch Dezső, Hermann Lipót és Ágoston Vencel képei is szerepelnek majd. (A Pictura Hungarica reprezentatív kiállítása Baján. Bajai Újság, 1930. október 11.) Iványi-Grünwald Béla 15—20 képet szándékozott kiállítani. (Beszélgetés a tárlat előtt a kiállító festőművészekkel. Független Magyarország, 1930. október 10.) — A kiállítás előestéjén mindkét helyi újság hosszabb cikkben méltatja a kiállító művészeket. Iványi-Grünwald 25. Éber Sándor 25 képpel jelentkezik. (A magyar festőművészet mestereinek kiállítása holnap délután nyílik a Nemzeti Szállóban. Bajai Újság, 1930. október 12.) Ágoston Vencel három olajképet állít ki. Az újságban szerepel Iványi-Grünwald 8×12 cm-es arcképe. Ez talán az első ilyen nagyalakú fotó bajai újságban. (A magyar festőművészet mestereinek kiállítását holnap dr. Puskás Dezső h. polgármester fogja megnyitni. Független Magyarország, 1930. október 12.) Iványi-Grünwald Bélát és Pécsi-Pilch Dezsőt a város ünnepélyesen fogadta. A polgármester-helyettes megnyitó beszédét mintegy 150 fős közönség hallgatta végig. (Kultur-megmozdulás Baján. Független Magyarország, 1930. október 14.) Az első napon hat kép kelt el. (Dr. Puskás Dezső nyitotta meg a magyar nagymesterek bajai kiállítását. Bajai Újság, 1930. október 14.) — A megnyitó beszédet teljes terjedelemben közölték. (Dr. Puskás Dezső helyettes polgármesternek a nagymesterek képkiallításán elmondott mélyhatású megnyitó beszéde. Bajai Újság, 1930. október 15.) Iványi-Grünwalddal három hasábos beszélgetést készített a helyi riporter. A mester megígérte, hogy a tél folyamán néhány hétre Bajára jön. (Beszélgetés Iványi-Grünwald Béla festőművésszel. Független Magyarország, 1930. október 16.) Éber Sándor a „Golgota” c. műve mellett Tornyai Jánosról festett arcképét is kiállította. (Nagy az érdeklődés a fővárosi és bajai festőművészek kiállítására iránt. Bajai Újság, 1930. október 17.) A kiállítók között volt ifj. Éber Sándor mintegy 15 apróbb olajfestménye. (Kritika a fővárosi és helybeli festőművészek kiállításáról. Független Magyarország, 1930. október 18.) A kiállításnak katalógusa is volt, melynek előszavát Lázár Béla írta (Színfoltok a Pictura Hungarica kiállításáról. Független Magyarország, 1930. október 19.) Zempléni Viktor volt a kilencedik kiállító. (A művészek kúfárjainak árulása az egyszerű értelmű emberek szépérzéke ellen. Bajai Újság, 1930. október 19.)

²⁸A vér megbetegedésével foglalkozó orvos.

²⁹Lethe a görög mitológiában az alvilág egyik folyója. Ha vízből a holtak lelkei ittak, elfelejtették földi életük szenvedéseit.

tana abból a tréfa-betegségből, ha engem a rém sulyosból szinte egy jó hónap alatt kirántott...

Volna-e kedved teljesen egészséges és ifjú lenni? Ha igen, csak gyere fel és keresd fel bátran Dr. Kovács Izsó főorvos urat, aki testvéri szeretettel vár és testvéri honoráriumért meg is cselekszi szívesen. (Vilmos császár-út 18.)

Nem tudom, ki az orvosod és hogy vagy a haladással megelégedve; csupán annyit tudok, — de ezt aztán bizonyosan, — hogy nagyon de nagyon örülnék, ha Te ledobhatnád a hátadról azt a kellemetlen zsákot, amelyet eddig cipeltél ott, ha nem is volt talán tulságosan nehéz.

Szóval: szeretném, ha már egyszer kedvedre jóllakhatnál jó búza kenyérral, — amit adjon is az Isten!

Kedves Feleséged Ő Nagyságának és Bájosságának tiszteletteljes kézcsókjaimat, kedves gyermekeidnek meleg üdvözetemet, Néked szerető simogatásomat (hátbavágás nélkül!) küldöm!

Tornyai János

Bpest, 930. júl. 22.

(Ü.i.: válacot kérek és várok!)

5

Édes de Éberkém!

Leveleink most keresztezték egymást! Nem baj, jobb, mintha 2—3 hétbe íránk egyszer egymásnak! Igaz?

Nagyon jól teszed, hogy *őszintén* tudatsz minden lépésedről. (piktonról!)³⁰ Először is örömet szerzel vele agg, vén apádnak, másodszor: „hallgatok, mint a sír”, harmadszor: esetleg egy kis jó tanácsot is tudok adni.

Eszembe jut Hosszú Márton komám és kollégánk.³¹ Nagyon jó gyerek; de hallatlanul, égbekiáltó módon komisz festő. Legutóbb föstötötte a szent Atyát s mondhatom, remekül kihasználta a szerencséjét s sok pénzt keres vele.

Először is valami nemtom milyen kitüntetést kapott (nem vagyok pápista, nem ismerem a pápai lovag, vagy mi kitüntetést,) ezt nem mulasztotta el személyesen elvinni mindegyik laphoz, azok közölték az ő arcmásával együtt. Ennek a révén osztán híres festő lett az egészen ifjú ember. (Ezt a kitüntetést Márton Feri székelygőbé barátunk is szeretete volna; de meg nem kaphatta, mivel nem a szent házasságból; hanem csak olyan „orozva-költött” gyermeke van.)³²

Ha már Te, kedves Sándorom, nemcsak a vallás-szabta; de a Krisztus szerint is valóban szent házasságban élsz és abban olyan sok szép és jó gyermeknek adtál életet (és kenyeret!) a Szent Atya már keresve sem adhatná jobb helyre ezt a kitüntetését; Te azt, mint ember is jobban megérdemeled ezer másnál, mint művész is 10.000 másnál! Ergo: légy rajta, hogy ezt megkapjad és könnyebben szerezz kenyeret nagy és gyönyörű szép családodnak... Igazam van?³³ Hogy én ennek nagyon örülnek, azt már nem teszem kérdőjelbe; hanem felkiáltóba!

³⁰ Ilyen alakjában nem értem. Talán a már korábban használt pion szót akarta leírni Tornyai. Az előtte álló „lépésedről” megismérlése lenne akkor ez a szó, kicsit olyan „sakkhúzás” értelemben.

³¹ Hosszú Márton (1894—) A Pro Ecclesia et Pontifice aranykereszt tulajdonosa. Számos hazai és külföldi közéleti személyiség arcképének megfestője. *Rátly Zoltán—Strazimir Oszkár: A magyar legújabb kor lexikona.* Budapest, 1932. 627.

³² Márton Ferencről az 1930. május 30. keltezésű levélben is szó esett. Ő nyerte el — többek között Éber Sándor elől — a szegedi Fogadalmi templom freskóinak a pályázatát.

³³ Hét gyermekük volt.

És fogok is örülni; mert Te, most az egyszer, szót fogadsz nekem a kitűntetés dolgában is, az orvos dolgában is. Nagyszerűen meg gyógyulsz Sándorkám és pedig *kellemes* módon. Fű és gyökér keverék teát iszol valószínűleg; dohányozni, bort inni stb. stb. szabad... Jó orvos az öreg, mindezeket az orvosi tilalmakat ostoba babonának tartja s azt hiszem, diatázní se kell, legalább is nagyon rövid ideig. És gyógyúl és örül az ember, mint a pinty!!! Vedd ezeket tőlem nagyon komolyan, kérlek alássan. És ne térj fölötte napirendre. Én igaz szívből szeretlek titeket és javadat akarom és megbízható, komoly vén számár vagyok, elhíheded.

Ezért örülök nagyon, hogy írod, hogy aug. közepén feljössz, mert akkor hatalmamban leszel. Fülön foglak és megse állok Veled Izsó tatáig! Jó lesz? Az ő kúráját folytathatod utban is, festés közben is, otthon is — igaz lelki örömmel és testi gyönyörűséggel!

Aranyos kis Ancikánknak persze, hogy írok, mihelyt rendesen tudok írni.³⁴ Köszönöm a címét!

Ami engem illet, őszintén szolva, azért is szerettem [volna] tudni, hogy ki állítasz-e mostanában Baján; mert akkor én hallgatok; de ha ki nem állítasz, azt gondolom, hogy kár volna azt a kis „kőcscsögöt” idegen piktornak, pláne műkereskedő zsidónak átengedni. Jobb helyen lenne az egy szegény piktornak zsebében. Plane az én zsebemben. Így állván a dolog, nem lehetetlen, hogy még az idén megjelenek olyan egész picike 100 pengős képekkel az ősz elején. Talán csak sikerül valami.³⁵ Ténnapelőtt voltak itt nálam Balogh tanár kollega és felesége.³⁶ Aszondik, hogy nagyon büszke Baján, az, aki képet vett tőlem, — az Általad remekül publikált arany érem óta!³⁷

Hogy hogy tudnók az időt összeegyeztetni Sándorkám, hogy mikor Te Pestre jössz, én itt legyek s mikor én Bajára mehetek, Téged ott találhassalak, — ezen föl most a tökfajem. Azt hiszem, ha lesz valami a kiállításomból, az Sept. közepén-végén nyílik, mint az Ancikáé. Ergo: aug. végéig itt maradhatok, ha ugyan birom a lakásomban az örült hőséget.³⁸ Ha nem birom, alóbb legőzhajódom és újra felgőzhajódom az anyagért.³⁹ A helyiségre nézve, azt hiszem, legjobb lenne nekem (mivel a Takács helyiségében soha többé!) a másik szállodában, a tulajdonosok nagyon jó embereim és kedves vevőim voltak.⁴⁰ Tavaly is ott szálltam meg néhány napra. Kedves keresztény és igazi úri emberek.

Majd megbeszéljük, ugy-e?

Örületesen sok gonddal és bajjal élek és kódis vagyok, Sándorkám. Utóbbi nem is baj, már megszoktam, mint a Toldi Miklós lova a koplalást (vagy a cigány

³⁴ Éber Anna (Anci) hosszabb ideig Firenzében tartózkodott ebben az időben.

³⁵ Tornyaiinak erre a kiállítására nem került sor.

³⁶ Balogh S. Károly bajai rajztanár. Maga is festett. Néhány képét a bajai múzeum őrzi.

³⁷ *Éber Sándor*: Tornyai János festőművész nagy sikere a barcelonai vilákiállításán. Független Magyarország, 1930. február 27. cikkére utal.

³⁸ Tornyai ekkor a Horánszky (ma Makarenko) u. 9. számú ház III. emeletén lakott, ahol a tetőtérbe egy 6×7 kis rekeszekből álló nagy ablakot vágattak és építettek.

³⁹ Pestről legolcsóbban a menetrendszerű hajójáráttal lehetett leutazni Bajára és vissza. Tornyai bizonyára az ártéri erdők szépségét is megcsodálta.

⁴⁰ A kiállításokat általában a Nemzeti (ma Duna) Szálló — azóta lebontott — hangversenytermében rendezték. Ennek tulajdonosa Takács Vilmos volt. A Központi Szállodában (ma Művelődési Ház) szerette volna megrendezni Tornyai kiállítását. Ez és a szomszédos mozi is Fiedler József tulajdonában volt.

lova?) de a betegségem ilyen állapotban igazán rosszkor jött, még rosszabbkor az, hogy Petrovics főigazgató Urunk, atyai barátom és jóakaróm, ezelőtt 3 évvel vett tőlem egy nagyobb képet (2000 p. kiáll. ár) a Szépműv. részére.⁴¹ 3 év óta hiteget, várakoztat, hogy mihelyt lesz pénz, fizet. Türelmesen vártam 3 éven át, (míg közben már-már kidobtak a lakásomból nem fizetés mián!) most hogy beteg lettem, elküldtem hozzá egy kispénzért Rózsiat,⁴² (magam se menni, se írni nem tudtam!) s ekkor, (3 év után!) kiböki, hogy nagy tévedés, nem vevődött meg a kép! — Hát akkor miért fogták ott és tartották ott 3 évig, — kérdi Rózsi.

— „Igen, emlékszem, tervbe volt véve; de sajnos, nem vevődött meg!” Nohát, ilyen is történhetik, Sándorom.

(„Visszatáncolódt” Petrov. jó akaróm!)

(5 nagy képet állítottam akkor ki egyszerre, utána megint 3—4-et kaptam Jankó J.-díjat, Vaszary-díjat és pénzt semmit!!!) „letagadódott” az ígéret szó: „legyen egészen nyugodt, meg van véve a kép, csak most még nem tudok fizetni, legközelebb fizethetek.” stb. stb.⁴³

Láttál Te már ilyet? Ugy látszik, nem csak a hadikölcsönnél, de másutt is nagyot hall az állam, mikor az ígéretet be kellene váltani!

Igy érdemes Magyarországon becsületes, ideális piktornak lenni, — barátom Sándor!!*

Nem nagyon rettegetem — ilyen állapotban — a megdögléstől, mikor nagyon közel állottam hozzá; de talán éppen ezért — nem döglöttem meg, még eddig.

Élj boldogul, Kedves jó Sándorom és mentsen meg Tégedet az Isten az enyémhez hasonló élettől és Gézánétól,⁴⁴ igaz szívből kívánom!

Nem lotyogok már többet, kifáradtam! Kézcsók kedves Feleséged Ő Nagyságának

ölel

Jankó de Tornyai

Bpest, 930. júl. 23.

Nagyon szeretném már látni a kelebiai művedet, — aztán nyugodt lélekkel döglöm meg!

T. J.

*Még szerencse, hogy a barcelonai Sugovica képemet ott marasztalta a spanyol állam a Múzeum részére, másként egy vasam se lenne most!⁴⁵

⁴¹ Petrovics Elek (1873—1945) művészettörténész, aki 21 éven át (1914—1935) volt a Szépművészeti Múzeum főigazgatója.

⁴² Szabó Proits Rozália 1925 óta volt Tornyai gondozója és ügyeiben segítő társa. 1932. július 10-én feleségül vette.

⁴³ Ezt a bekezdést utólag, a levélpapír szélén, keresztbe szúrta be Tornyai.

⁴⁴ Szász Géza felesége. Tornyai 1928-ban náluk lakott, de ez a tartózkodás nem volt egészen súrlódásmentes. Szász Gézáné ragaszkodott a kisváros viselkedési rendjéhez, Tornyai viszont ezt nehezen tűrte. — Szász Géza családjáról: Meghalt Szász Ottó, törvényhatósági bizottsági tag kedden hajnali három órakor. Független Magyarország, 1935. május 22. — Szász Géza és Tornyai megismerkedéséről nincsenek adataink, de bizonyos, hogy az 1910-es évek elején már találkoztak, mert ennek cikk őrzi nyomát. *Szász Géza: Tornyai János képei. Magyar Nemzet, 1911. október 22.*

⁴⁵ Az utolsó bekezdést csillaggal jelölte és az Így érdemes Magyarországon... mondat végére kívánta beszúrni.

Drága Sándorkám! Nagy Pista kedves barátom, Magyarország legkomolyabb művésze és legkedvesebb embere, Baján van, mint azt ma Lyka Carlótól megtudtam.⁴⁶ Írtam is Neki azonnal s írok Neked is, — keressétek meg egymást és szeressétek egymást! (Áldott jó gyerek mindakettő!! Ha öreg is!)

Ma Tipics Zoltánnal beszéltem. Nagyon szeretné a Magyarságban közölni a rólam füstött arcképedet s kért, hogy kérjem el Tőled a fényképét, amelyet én most ünnepélyesen megteszek. (Az én cimemre is küldhetnéd, kedves Sándorom...)⁴⁷

Remélem, ha másban nem is; de egészség dolgában nagyon jól vagy, kedves Sándorom? (Pista, szegény, kicsit csehül állott mikor legutóbb idefennt találkoztam vele. De, a képeiből ítélve, most már teljesen kiheverte.) Te miért nem küldtél a „Nemzeti”-re, Sándorkám? Bizony a kiállítás (Nálad nélkül) nagyon gyöngé. Nagy Pista mentette meg a niveauját 3 szép képével!!!

Tiszteletteljes kézcsókomat add át kérlek, kedves Feleséged és leánykáid Ő Nagyságaiknak s meleg kézszorításomat a fiúknak! Remélem, mindnyájan nagyon jól vagytok.

A jó barátaimat szeretettel üdvözölve s Téged ölelve vagyok

öreg Jankód.

1934. ápr. 3.

Az arckép fényképének elküldésére (mielőbbi) ismételten kérlek és azt várva-várom!⁴⁸

Drága jó Sándorkám!

Előre bocsátom, hogy sok marhaságot fogok most Neked írni (de ugyan mikor írtam okosságot?! de soha igazabb szívből nem kértelek semmire, (pedig hej be sokszor kértelek!) mint most:

Minden sok bajod, vesződséged, dolgaid dacára is keresd fel azonnal Nagy Pistát, *Magyarország legsúlyosabb festőjét*, az én kedves jó barátomat. (Lakik Baja, Mátéházi-ut 6.) és csókold össze helyettem és szeresd úgy, ahogy engemet szerettél érdemtelenül. Ő érdemes rá a múltjánál és jelenénél fogva! A múltja csupa becsület, Kőrösi Csoma Sándoros rajongás — és dolgozás. Kitartó, csöndben dolgozás! A jelenje: ideg kifáradás, elcsüggedés a hosszú, eredménytelen rettenetes harcban, az örök magyar művész sors!!

Rakd reá, kérlek nagyon szépen, azt a sok kedvességet, szeretetet, jóságot, amelyet én rám ráhalmaztál, és — meggyógyítod a beteg megsebzett lelkét és visszaadod Őt a Magyar Művészetnek!

Tehet-e ennél nemesebbet halandó ember?

És harsogd a fülébe és lelkébe az én kedves Saulich⁴⁹ író és főszerkesztő barátomnak (aki véghetetlenül nemes, jó szívű ember! csak azt hiszi, hogy én ezt nem

⁴⁶ Nagy István bajai éveiről *Késmárky Mária*: Nagy István Baján. Forrás, 1974. 9. szám 74—84. Lyka Carlo = Lyka Károly (1869—1965) legkiválóbb művészettörténészeink egyike.

⁴⁷ Nem tudunk arról, hogy az arckép megjelent-e ekkor, de Tornyai halálakor a Magyar Művészet 1936. szeptemberi száma a címlapján hozta.

⁴⁸ A kézzel írott levelezőlap bal sarkában a feladó: Tornyai János. VIII. Horánszky utca 9. III. 18. A levél keletbélyegzője május 2.

⁴⁹ Szaulich Antal újságíró 1921—22-ben volt a Független Magyarország felelős szerkesztője, Tornyai bajai tartózkodása alatt pedig helyettes szerkesztője volt a lapnak. *Hirn László—Szaulich Antal szerk.*: Bácskai fejek. Baja, 1928. (Nincs lapszámolás a kötetben.)

tudom!!!) hogy *ma Nagy Pista a legsúlyosabb és legbecsületesebb piktora Magyarországnak*. S hogy ezt nemcsak én vallom szívem és lelkem legtisztább érzéseivel; de tudja (ha nem is *vallja!*?) minden számtottevő komoly magyar művész és u.n. intellektuell. Öregek és fiatalok egyformán érzik és tudják ezt.

60 éven túl van Pista. A múltja csupa Kőrösi Csoma Sándoros rajongás, küzdés, csöndben dolgozás, rettenetes küzdelem; a jelenje: idegkimerülés, lehangolt-ság, kétségbeesés, a legtipikusabb magyar művészsor!

A tavalyi „Nemzeti” kiállításon láttam őt legutoljára. S olyan állapotban, hogy bizony nagyon megsajnáltam. Megsajnáltam én, a legszánandóbb magyar piktor!

Ugy láttam, hogy idegileg Ő még nálamnál is csehebbül áll.⁵⁰

Az idei „Nemzetin” az ő 3 nagyon szép képe az, amit meg lehet nézni komoly művészembernek és amely 3 kép megmenti a tárlat becsületét, nívóját...⁵¹

Persze, eldugva, vidéki olcsó, silány ráházással, úgy hogy a kutya se veszi észre, nemhogy a hivatalos előkelőségek! A niemandok meg tombolnak-ordítanak!⁵²

Néhány fiatal, komoly tehetség, festő és szobrász, Barcsay Jenő, Vargha Oszkár összefogtak. „Disznóság, hogy ilyen legelsőrangú művészt így eldugnak és a kutya se ugat meg” — s bevásárolták Pistát (velem együtt!) a „Kút” törzstagjával.⁵³

Ez az egész, ami eddig „lelki medicine” történt!

Mindenesetre ez a jövő művészetének együttérzése és szeretete a Pista művészetével. S próbálunk tovább menni: a hivatalos nagyfejúek közömbösségét is eloszlatni... De hogy milyen mértékben sikerül ez s ennek anyagiakra váltása csak némileg is, — azt az Uristen tudja csak. S ha megy is, mikor ér még ez Bajára — Pistához, akinek sürgősen nagyon is nagy szüksége volna rá.⁵⁴

Azért kereslek most fel, jelen soraimmal és kéréssel, drága öreg barátom, Sándorkám. Keresd fel Őt (minden szar-etiquette mellőzésével) és szeressed őt és tégy érdekében azt, amit csak megtehetsz. A mi kedves fővezérigazgató barátunknak is mondd meg, hogy őszinte tisztelettel és szeretettel üdvözlöm őt és üzenem, hogy soha jobb és kamatozóbb helyre nem tehetné a Takarékné és a Maga garasait, mintha Nagy Pista képet venne rajta s erre most olyan jó alkalma lehet.⁵⁵ Pistának rengeteg jó képe van s Ti azt most mind végignézhettek.⁵⁶

Irhatnál is néhány lelkes sort a bajai Ujságokban ezekről a dolgokról, kedves Sándorkám, a Te ékes, jól fogó pennáddal.

Szóval: — amit tehetsz.

⁵⁰ Nagy Istvánt a bajai kórház idegosztályán több ízben kezelték. A feljegyzéseket dr. Schwabik József főorvos készült feldolgozni.

⁵¹ Bajai éveit erős támasza volt Nagy Istvánnak az idős Tornyai János szerető barátsága. 1934 tavaszán levelezőlapon ezt írja: „Drága jó Pistám! Ma tudtam meg a címedet Lyka Carló barátomtól. Barcsayval együtt nézegettük a remek három művedet, mely idén a Nemzeti Kiállítás legjobb képe!!!” *Radocsay Dénes*: Emlékezés Nagy Istvánra, 1873—1937. Szépművészet, 1943. 12. sz.

⁵² Niemandok = senkiházi, silány művészek.

⁵³ KUT = Képzőművészek Új Társasága. A baloldali polgári szemléletű csoport 1924—1949 között működött.

⁵⁴ *Lyka Károly*: Parlagok piktora. Új Idők, 1934. május 27. Aligha tévedünk, ha feltételezzük, hogy Lyka cikke is a segítés (figyelem felkeltés) egyik módja volt.

⁵⁵ Bessenyői Miklós, a bajai Takarékpénztár főigazgatója, műgyűjtő volt. Nemesgyzer a Takarékpénztár és a maga számára külön-külön vett képet a Baján kiállító művészekről. (Vitéz Kemény Simon képei. Független Magyarország, 1930. február 5.)

⁵⁶ Ifj. Éber Sándor — édesapja nem lévén idehaza — elkísérte Bessenyői Miklóst a képvásárlásra. Marcsa néni (Nagy István felesége) kirakott néhány képet eléjük, mire Bessenyői kérdésen nézett Éber Sándorra. „Ezekből vegyek?” — látszott tekintetén. Éber Sándor némán bólintott. Két vagy három képet vett meg ekkor Bessenyői. (Éber Sándor szóbeli közlése.)

Miért nem küldtél az idei Nemzetire?⁵⁷

Mikor látlak?? Én már nem sokáig maradok itt, ezen a lakáson, (felmondtak máj. hóban) s az isten tudja, hogy és hol leszek?!!

Szeretnék már látni!...

Régen nem ültem a „páfrányok” hazájában, a padon!!!⁵⁸ (A lev. lapomon írt kéresemet arcképem fényképének az elküldését a „Magyarság” részére, remélem, megkaptad és teljesítetted?)

Kedves Családod minden egyes tagját tisztelettel és szeretettel üdvözölve s a hölgyeknek kézcsókomat küldve maradok

öreg barátod

Tornyai János

Bpest, 1934. máj. 5.

Az Isten áldjon benneteket minden jóval, jó egészséggel! T. J.

8

Kedves jó Sándor *öcsém!* Engedd meg, hogy most csak így, kutyafuttában, lev. lapon tudassalak, hogy nagyon kedves soraidat a kért fényképpel együtt megkaptam és nagyon szépen köszönöm úgy kedveseid üdvözlését, mint a „gyors és előzékeny kiszolgálást!” Azért is írok most ilyen futtában, mivel tegnap jó Nagy Pista barátunk váratlanul betoppant hozzám (nehány pompás képpel a hónya alatt!) s most vele vagyok elfoglalva. Nagy és igaz elragadtatással beszél nemcsak a komoly tehetségedről s képeitekről (gyermekeid) de a Te kedvességedről, s szeretteid kedvességéről stb. stb. Jól esett hallgatnom; Te úgy is elég szűkszavú vagy, ha Rólatok, egészségi állapotodról stb. volna szó!

Ami „áradozásaidat” illeti (rólam s piktúrámról stb.) azt ezennel visszafordítom tehát Te reád! (Most már Nagy Pistával megerősítve!)

(Azt hiszem, hogy remek arcképeket a Magyarorságon kívül *másutt is* „elnyomom” némi szerénységgel. Nem mint pofázmányomat; de mint jól megfogott és szélesen letett remek portrét!!) Senki se akarja elhinni, hogy éjjel, másfél óra alatt készült. (Hátmég ha tudnák, hogy a „legkétségbeesett állapotodban!” Ma is nevetek a fura helyzeteden, ha eszembe jut!)⁵⁹

De bezárom már leveletem; mert nagyon sok kedves és felejthetetlen és — örökre elmúlt emlék tolakodik elém! S ha jól esik is Veled s közöttetek lenni, nem akarok újra úgy járni, mint a portré-festés alkalmával... .

Levelem frissesége s betűim kaligrafikus volta mind-mind hazug póz, (eltakarni a valóságot!) — de az irántatok való tiszteletem és szeretetem — az nem póz, Sándorkám! Kézcsók és nagyon meleg, hálás üdvözlés az egész „Népednek”!

ölel

Jankód.

Bpest, 1934. máj. 12.

⁵⁷ Az augusztus 16-án nyílt kiállításon Ágoston Vencel, Balogh S. Károly, Dercsényi Aladár, Gáspár János, Miskolczy Ferenc szerepelt, „...s végül a bajai művészetnek kimagasló vezetője Nagy István 21 pasztellal. Kár, hogy a 3 Éber az utolsó pillanatban lemondotta a kiállításon való részvételét.” (Baja városnak és művészeinek tárlata a Nemzeti Szalonban. Független Magyarország, 1935. augusztus 22. — Az Éber család nem vesz részt a város által rendezendő budapesti kiállításon. Bácskai Újság, 1935. augusztus 11. — Az Éber család önálló kiállítást rendez. Bácskai Újság, 1935. december 1.)

⁵⁸ Éber Sándor házában (Jókai u. 19.).

⁵⁹ A legsikerültebb Tornyai arckép létrejöttének körülményeire *Dömötör János*: Tornyai Baján. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1967. 157.

(Persze, hogy jövőbéli lakásomat [a sír kivételével] tudatni fogom Veled. Nem olyan könnyű én tőlem megszabadulni!!!)⁶⁰

9

Kedves Sándorom!

„Mély tisztelettel és szívbeli szeretettel hívlak meg Tégedet, kedves Feleséged Ő Nagyságát és kedves gyermekeidet a nagy kollektív kiállításom ünnepélyes megnyitására s az ezt megelőző, 50 éves pepecseléseimet jubiláló ünnepségre.⁶¹

(Kiáll. megnyitás nov. 18. Vasárn. d. e. Jub. ünnepély nov. 17. Szomb. este. *Mindkettő Hódmezővásárh.*)

Mindkettőt maga a Város, a Tornyai Társaság és a TESZ rendezi, írók-művészek, irod. tudom. s műv. egyesületek bevonásával stb. (És az én bevonásommal is, sajna!)

Nagyon boldog lennék, ha e „nehéz óráimban” is velem lehetnél, lehetnétek, — noha erre a mai helyzetben és zaklató világban gondolnom is örült, édes ábránd!

Drága Ancikánk ügyében néhány levelet annak idején elmentesztettem, persze.⁶² Sikert kívánok neki szíveimből!

Kedves Feleséged Ő Nagyságának, Ancikánknak tiszteletteljes kézcsókom átadását kérve s egész Családodat meleg szeretettel üdvözölve maradok

holtig hálás híved, barátod
öreg Tornyai János

Bpest, 1934. nov. 5.

(Szász G. a napokban,⁶³ Nagy Pista ma járt nálam.)⁶⁴

⁶⁰ Kézrel írott levelezőlap. Feladó: Tornyai festő. VIII. Horánszky-u. 9. III. 18.

⁶¹ Hódmezővásárhely, ha kissé későn is, de pártfogásába veszi festő fiát. 1934 nyarán alakult a Tornyai Társaság (Tornyai Társaság alakulása. Vásárhelyi Friss Újság, 1934. július 13.). Festői munkásságának 50 éves jubileuma alkalmából nagy kiállítást rendeznek, amely komoly anyagi sikert is hozott az öreg művésznek (Vásárhelyi Reggeli Újság, 1934. november 11., 18., 21., 22.).

⁶² Éber Anna ügyéről nem tudunk közelebbit.

⁶³ Szász Géza „villájában” (Petőfi szőlők) lakott 1928-ban mintegy három hónapig Tornyai János, a vele együtt levő Szabó Proits Rozáliával, későbbi feleségével. Szász Géza sűrűn fordult meg Pesten, mert az Új Időkben tárcái és novellái jelentek meg. *Szász Géza: Amit mindenkinek tudnia kell Bajáról.* Új Idők, 1934. 269.

⁶⁴ Tornyai pártfogása nem volt eredménytelen, mert a következő évben egy közös és egy önálló kiállítással szerepelt Budapesten. A Nemzeti Szalon kiállítására katalógus is készült. (Bajai képzőművészek kiállítása és a bajai nyomdaipar. Független Magyarország, 1935. augusztus 27.) — A megnyitón Telcs Ede is részt vett. (Telcs Ede szobrászművész és bajai családja. Független Magyarország, 1935. augusztus 31.) — A Nemzeti Szalonban kapott lehetőséget Bajaa a bemutatkozásra. Ennek egyik része volt a képzőművészeti kiállítás. „Az első nagy termet úgyszólván teljesen Nagy István képei töltik ki. A bajai kiállításból jól ismerjük képeit. Egy-egy jellegzetes, egyéniségét legjobban magán viselő kép előtt tömeg verődik össze, nagyon tetszik a Gyimesi táj, a Magános út.” (*Dr. KL [Knézy Lehel]: Nagy feltűnést keltett a bajai művészek kiállítása a budapesti Nemzeti Szalonban. Bajaa-Bácska, 1935. augusztus 20.*) — A polgármester megkérte Telcs Edét, hogy mondjon véleményt a kiállításról. (Telcs Ede híres szobrászművész szívvel-lélekkel bajai. Bajaa-Bácska, 1935. augusztus 29.) — A kiállítás szeptember közepén (?) fejeződött be. „Mindjárt a kiállítás elején vevőre talált Nagy István: Székely asszony és Poroszi dülők című műve. Utóbbi a főváros vásárolta meg.” (Most érkezett vissza Bajára a budapesti művészeti kiállítás anyaga. Bajaa-Bácska, 1935. szeptember 18.) — A Nemzeti Szalon kiállítása után újra bemutatták Nagy István képeit Budapesten, a Múterem kiállító helyiségében (Kossuth Lajos utca). A bajai lap idézi a budapesti kritikákat. (Nagy István gyűjteményes kiállítása. Bajaa-Bácska, 1935. október 12.) — A budapesti elismerés és a bajai sajtó

Drága jó Sándorom!

Szégyellem magamat, annyira elkényeztettek.

Köszönöm a kedves megemlékezést: a süteményt!

Sajnos, — nem láthattam meg sem kedves Feleséged Ő Nagyságát, sem a képeidet. Éppen olyan „bolond napja” volt a lábomnak s az idő oly zelle-fellés, hogy hetek óta nem mozdulhattam ki a lakásból. (A képemért is úgy jött ide Csánky barátunk, a rendező s vitt el 3-at, különben be se küldtem volna semmit!)⁶⁵

Abban nyugodt vagyok, hogy jók a beküldött dolgaid! Különben is Nagy Pista illetékesebb bíráló, mint én.

(Én csak a dunamenti „gyönyörű tündér” ügyben vagyok szakértő!?)

Pista barátunk felesége a napokban volt fenn nálam s nagyon kedvesen beszélt Rólad és Kedves Családodról...

Remélem, mindnyájan egészségesek vagytok? — ha erről nem is írsz bővebben, — rossz csont!!!

Kedves Feleséged Ő Nagyságának tiszteletteljes kézcsókom átadását kérve s köszönetemet megismételve, kedves gyermekeiddel együtt szeretettel ölel öreg barátod

Tornyai János

Bpest, 1935. márc. 8.

Ez Tornyai János utolsó levele Éber Sándorhoz. Május közepén combnyaktörést szenved, amiből már nem tud kigyógyulni az elaggott szervezet.⁶⁶ Rádásul családi élete is válságba került. 1935. június 16-án eltávozik budapesti lakásából és leutazik Vásárhelyre. Életének hátralevő része már a lemondásé, a vég nélküli szenvedésé. Testi-lelki nyavalyái közepette hogyan is lenne ereje a régi pajtásokkal, művész barátokkal való levelezésre?

cikkei nyomán a város is vett egy Nagy István képet. (Nagy István tájképét megvásárolta a város. Baja-Bácska, 1935. október 27. — A város festményt vásárolt Nagy Istvántól. Független Magyarország, 1935. október 30.)

⁶⁵ Csánky Dénes a Szépművészeti Múzeum igazgatója.

⁶⁶ Vásárhelyi Reggeli Újság, 1936. május 19.